

6.2. / 5.9 ФИЛОЛОГИЯ

6.2. / 5.9 ФИЛОЛОГИЯ

6.2. / 5.9 PHILOLOGY

6.2.1 ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

6.2.1 ТАДЖИКСКИЙ ЯЗЫК

6.2.1 TAJIK LANGUAGE

5.9.6 ЯЗЫКИ НАРОДОВ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН (ИРАНСКИЕ ЯЗЫКИ)

5.9.6 ЗАБОНҲОИ ХАЛҚҲОИ МАМОЛИКИ ХОРИҶӢ (ЗАБОНҲОИ ЭРОНӢ)

5.9.6 LANGUAGES OF THE PEOPLES OF FOREIGN COUNTRIES (IRANIAN LANGUAGES)

УДК 811.21/22

DOI 10.24412/3005-849X-2025-4-67-73

- НАҚШИ ПАСВАНДҲО ДАР ТАШАККУЛИ ИСМҲОИ ҶОМЕЪ (ДАР МИСОЛИ ПАСВАНДҲОИ -ЗОР, -СОР, -ЛОХ)** *Ваҳҳобов Толиб, д.и.ф., профессора кафедраи забониносии ва типологияи муқоисавии МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Гафуров»; Ёрмирзоева Мунзифа Мирзоабдуллоевна, сармуаллими кафедраи умумидонишигоҳии забони тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Гафуров» (Ҳуҷанд, Тоҷикистон)*
- РОЛЬ СУФФИКСОВ В ФОРМИРОВАНИИ СОБИРАТЕЛЬНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ (НА ПРИМЕРЕ СУФФИКСОВ -ЗОР, -СОР, -ЛОХ)** *Ваҳҳобов Толиб, д-р. филол. наук, профессор каф. языкознания и сравнительной типологии ГОУ «ХГУ им. Б. Гафурова»; Ёрмирзоева Мунзифа Мирзоабдуллоевна, ст. преподаватель общеуниверситетской каф. таджикского языка ГОУ «ХГУ им. Б.Гафурова» (Худжанд Таджикистан)*
- THE ROLE OF SUFFIXES IN THE FORMATION OF COLLECTIVE NOUNS (USING THE EXAMPLE OF SUFFIXES -ZOR, -SOR, -LOKH)** *Vahhobov Tolib, doctor in Philology, professor of the department of linguistics and comparative typology under the SEI «KhsU named after academician B.Gafurov»; Yormirzoeva Munzifa Mirzoabdulloevna, senior lecturer of the all-university department of the Tajik language under the SEI «KhsU named after academician B.Gafurov» (Khujand, Tajikistan) e-mail: y.munzifa@mail.ru*

Зикр гардидааст, ки дар забони тоҷикӣ унсурҳои калимасоз дар бунёди вожаҳои нав нақши намоён доранд ва шаклгирии калимаҳои нав тавассути пасвандҳо хеле маъмул аст. Таъкид гардидааст, ки дар забони адабии тоҷикӣ унсурҳои калимасоз, ба хусус, пасвандҳои исмсоз афзун ва сермаъно буда, дар имконоти калимасозии чанде аз онҳо хусусияти ифодаи маънии ҷомеъ низ дида мешавад. Сайри таърихӣ ва имконоти вожасозии пасвандҳои -зор, -сор ва -лох дар заминаи манобеи муътамад ва маводи забонӣ нишон дода шудааст. Ба таври хулоса зикр шудааст, ки дар бунёди исмҳои ҷомеъ саҳми пасвандҳои мавриди назар ҳамсон набуда, дар ин самт унсури вожасозии -лох нисбат ба пасвандҳои -зор ва -сор каммаҳсул ба шумор рафта, имрӯз дар забони адабии тоҷикӣ танҳо истифодаи исмҳои ҷомеи санглох ва реглох ба мушоҳида расид.

Калидвожаҳо: исмҳои ҷомеъ, пасвандҳои калимасоз, таркиби лугавӣ, усулҳои калимасозӣ, забони адабии тоҷикӣ, пасвандҳои -зор, -сор ва -лох, пасвандҳои каммаҳсул

Отмечается, что словообразовательные элементы таджикского языка играют важную роль в образовании новых слов, в частности распространено формирование новых слов при помощи суффиксов. Подчеркивается, что в таджикском литературном языке имеется очень много словообразовательных элементов, особенно многозначных суффиксов, образующих имена существительные. В словообразовательном потенциале ряда суффиксов также наблюдается собирательное значение. На основе достоверных источников и богатого языкового материала проведен анализ исторического развития и словообразовательных возможностей суффиксов *-зор*, *-сор* и *-лох*. Сделан вывод, что рассматриваемые суффиксы играют разные роли в образовании собирательных существительных. Словообразовательный суффикс *-лох* менее продуктивен по сравнению с суффиксами *-зор* и *-сор* и в современном таджикском языке участвует только в образовании собирательных существительных *санглох* и *реглох*.

Ключевые слова: собирательные существительные, словообразовательные суффиксы, словарный состав, способы словообразования, современный таджикский язык, суффиксы *-зор*, *-сор*, *-лох*, малопродуктивные суффиксы

The article notes that the word-formation elements of the Tajik language play an important role in the formation of new words, in particular, the formation of new words using suffixes is widespread. It is emphasized that in the Tajik literary language there are many word-formation elements, especially polysemantic suffixes that form nouns. The word-formation potential of a number of suffixes also exhibits collective meaning. Based on reliable sources and rich linguistic material, an analysis of the historical development and word-formation potential of the suffixes *-zor*, *-sor*, and *-lokh* was conducted. It is concluded that the suffixes under consideration play different roles in the formation of collective nouns. The derivational suffix *-lokh* is less productive compared to the suffixes *-zor* and *-sor*, and in modern Tajik is used only in the formation of the collective nouns *sanglokh* and *reglokh*.

Key-words: collective nouns, word-building suffixes, lexical composition, methods of word formation, modern Tajik language, suffixes *-zor*, *-sor* and *-lokh*, underproductive suffixes

Маълум аст, ки забон бо чамъият ва фаъолияти чамъиятии инсон алоқаи ногусастанӣ дошта, таркиби луғавии он ҳамеша тағйирпазир аст. Ин тағйирёбии доимии забон, ки пеш аз ҳама ба вожаҳо марбут аст, яке аз сабабҳои пайдоиш ва ташаккули калимаҳои нав дар таркиби луғавӣ маҳсуб меёбад. Аз ин рӯ, калимасозӣ яке аз роҳҳои назарраси ғаномандии таркиби луғавии забон шинохта шудааст ва ба таъкиди забоншиноси рус Н.М.Шанский: «Дар забон калимаҳои нав дар пояи калимаҳои қуҳна ташаккул ёфта, маъниҳои навро қасб мекунад» [20,131]. Бо усулҳо ва қолабҳои гуногуни калимасозӣ дар асоси унсурҳои мавҷудбудаи ҳамон забон вожаҳои нав сохта мешаванд, ки бо ин роҳ таркиби луғавӣ бо калимаҳои нав пурра мешавад.

Иқтибосшавии вожаҳои низ дар баробари калимасозӣ метавон сарчашмаи ғаномандии таркиби луғавии забон ҳисобид, вале бо вучуди ин, тағйироти муҳими чамъиятӣ, ки пеш аз ҳама дар забон инъикос меёбад, бештар тавассути шаклгирии калимаҳои нав амиқтар ба вучуд меояд ва ё ба ибораи забоншинос Ш.Рустамов аҳволи забонро пурра инъикос мекунад [14,11]. Аз ин бармеояд, ки калимасозӣ барои ин ё он забон хеле аҳамияти муҳим дошта, маҳз ҳамин (калимасозӣ - Ё.М.) имконият фароҳам меорад, ки забон дорои захираи луғавии ба рушди ҷомеа мувофиқ бошад [20,131].

Калимаҳо дар заминаи усул ва қолабҳои мухталиф ташаккул ёфта, барои рушди захираи луғавии забон саҳми бевосита доранд. Имрӯз дар забони адабии тоҷикӣ усулҳо ва қолабҳои муайяни вожасозӣ мавҷуданд, ки дар давоми таърихи ҷандҳазорсола мунтазам тақмил ва

инкишоф ёфтаанд. Яке аз усулҳои сермахсултарини калимасозӣ усули сарфӣ буда, калимаҳои нав маҳз бо ҳамин роҳ бо ёрии вандҳои калимасоз сохта мешаванд. Дар забони тоҷикӣ аз роҳҳои асосӣ ва мустақим будани ин усули калимасозиро аҳли таҳқиқ қайд намудаанд. Яке аз роҳҳои асосии калимасозии ҳар кадом забон, ки ба забон қудрату тавон мебахшад, бегумон сохтани калима бо истифода аз пешванду пасвандҳо аст [16,103].

Дар забони адабии тоҷикӣ пасвандҳои калимасоз, ба хусус, пасвандҳои исмсоз зиёд ва гуногунвазифаанд. Профессор Ш.Рустамов дар пажӯҳиши хеш наздик 40 адад пасвандҳои исмсозро аз лиҳози ифодаи маънӣ ва имконоти калимасозӣ ба гурӯҳҳо тасниф намудааст. Мушоҳидаҳо нишон дод, ки дар имконоти калимасозии чанде аз пасвандҳои исмсоз хусусияти ифодаи маънии чомеъ низ дида мешавад. Ба монанди, пасвандҳои -зор, -сор, ва -лох.

Унсурҳои калимасозии -зор ба гурӯҳи пасвандҳои исмсоз мансуб буда, маънии макон ва фаровонии ашӯро ифода мекунад. Бино ба қайди муҳаққиқон ин пасванд собиқаи зиёди таърихӣ дошта, дар забони форсии миёна ба гунаи *-zār* ё *-čār* ба назар мерасад [13,133;9,221;8,153;10,189].

Мачудияти пасванди -зор дар забонҳои қадими эронӣ маълум нест. Этимологияи пасванди -зор ва истифодаи онро пажӯҳишгари вожашиносии забони форсии миёна Д.Саймиддинов то ба давраи забонҳои эронии миёна норавшан дониста, қайд менамояд: «Гумон меравад, ки ин пасванд дар забони форсии миёна на ба таври мустақил, балки ҳамчун ҷузъи дувуми кадом як таркиби эронии бостон ворид шуда, баъдан дар ҳамин қолаб ба ҳайси пасванд дар сохтани вожаҳои нав истифода шудааст» [15,126]. Минбаъд дар давраи нави инкишофи забони тоҷикӣ унсурҳои -зор дар қатори пасвандҳои калимасоз мавқеи хос пайдо намудааст.

Дар тафсири «Ғиёс-ул-луғот» ва луғатномаи «Деххудо» -зор дар баробари вожаи мустақилмаъно (ба маънии заъифу хор ва нолон) ба сифати пасванди исмсоз маънии макони рӯйидан ва анбӯҳӣ ва бисёрии ҳар чизро ифода намудааст [4,ҷ.1,386;5,ҷ.8,12531]. Дар рисолаҳо ва дастурҳои таълимӣ низ пасванди -зор ба ҳамин маънӣ зикр шудааст. Дар ин хусус забоншинос Ш.Ниёзӣ менависад: «Исмҳое, ки бо суффикси -бор, -сор, -зор омадаанд маҳалли бисёр будани предметро ифода мекунад, яъне маънои чомеъ доранд» [8,11]. Профессор Ш.Рустамов, ки паҳлуҳои гуногуни исмро мавриди омӯзиши амиқ қарор дода, асари ҷамъбастии «Исм»-ро таълиф намудааст, пасванди мавриди назарро ба қатори пасвандҳои ифодагари номи ашӯ номбар карда, зикр намудааст: «Суффикси -зор бо исм омада, макону фаровонии асоси худро мефаҳмонад. Суффикси -зор асосан бо исмҳои ифодакунандаи рустанию наботот меояд, ки ин ба маънии аслии он вобастагӣ дорад» [13,133;2,114]. Бино ба зикри сарчашмаҳо ва маводи забонӣ маълум гардид, ки пасванди -зор дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ маънии макон ва фаровонӣ гунии ашӯро, ки мафҳуми чомеият пайдо менамояд, ифода намудааст. Дар забони тоҷикӣ унсурҳои -зор пасванди сермахсул буда, бо ёрии он исмҳои чомеи ифодагари навъи меваю сабзавот – **бодомзор**, **шафтолузор**, **олучазор**, **дарахтзор**, **зардолузор**, **арчазор**, **токзор**, ифодакунандаи мафҳуми гулу бутта – **лолазор**, **алафзор**, **кабудизор**, **сабзазор**, **гулзор**, **буттазор**, **юнучқазор**, **аҷирикзор**, **шӯразор**, **хорзор** ташаккул ёфтаанд, ки дар забони имрӯзаи адабӣ ба таври фаровон қорбаст шудаанд: Майдонҳои чормағзу **бодомзор**, зардолу, **шафтолузор** ва боғҳои ангури тағобӣ, ки гармии кӯҳ ва шаббодани сой онҳоро дар зери дандон қарсос мекардагӣ намуда буданд, манзараи зебо ва фараҳфазое доштанд [19,к.1,10]. ... садои зангӯлаҳои **токзорҳо**, ки ангурро аз паррандагон нигоҳ медоштанд, ба гӯш мерасид [19,к.2,45]. Маркабе аз **олучазор**, аз дараи Арӯсон берун омад [7,120].. Баъди якчанд рӯз ин ҷой аз **лолазор** суп-сурх мешавад [19,к.2,133].

Пасванди -зор ба ҷуз вожаҳои ифодагари рустанию наботот ва гулу меваҳо ҳамчунин бо исмҳои **рег**, **санг**, **ситора**, **ғалла** ва монанди онҳо, ки теъдодашон шумориданашавандаанд,

пайваст шуда, исми чомеъ месозад. Дар ин маврид ҳам ин пасванд макону фаровонии ашёро ифода менамояд: Бо таъсири борони дирӯза дар **регзор** чунон бисёр занбӯруғ рӯйидааст, ки чувол- чувол чидан мумкин аст [1,к.1,29]. Эргаиш ҳам подаи худро тӯб карда, ба канори рӯд, ки як қадар аз **регзор** чуқуртар буд, фурувард [1,к.1,30]. Вақте ӯ ба хуш омад, осмон **ситоразор** буд, чакочуки найзау гурз, фашофуши тир шунида намешуд [7,99]. Модар, дос ба сари китф, рӯ ба адиру пуштаҳо – ба **галлазорон** роҳ пеш гирифтун падар ба чониби хирман [7,37]. Ин порчаи замини якбара, ки як ғӯшааш ба дохили чарӣ фурумадааст, пеш **сангзор** буд [7,53].

Пасванди -сор ба қатори пасвандҳои каммаҳсули забони тоҷикӣ шомил буда, низ маънии макон ва фаровонии ашёро ифода менамояд. Ин пасванд ҳамчун унсурӣ калимасоз дар ташаккули ду ҳиссаи номии нутқ – исм ва сифат ҳиссагузорӣ менамояд [2,115,143].

Аз рӯйи таҳқиқи гурӯҳе аз забобиносон пасванди -сор аз калимаи мустақилмаъноӣ sāga-и забони эронии қадим ва sāg-и забони форсии миёна сарчашма мегирад [9,218;6,149]. Бо вучуди ин далел дар бархе аз манобеи илмӣ марбут ба забонҳои форсии қадим ва миёна дар хусуси этимологияи ин унсурӣ калимасоз хомӯшӣ ихтиёр шудааст [11,62;15,127]. Аз ҷумла, забониносои Д.Саймиддинов тазакур медеҳад, ки дар мавриди этимология ва пайдоиши ин пасванд дар забонҳои эронии миёна ба хусус форсии миёна чизе наметавон қазоват кард ва бо вучуди ҷанге аз фарзияҳо аз мавзӯҳои мавриди баҳс боқӣ мемонад [15,127].

Шарҳиносои забониносои рус Л.С.Пейсиков, ки доир ба калимасозӣ дар забони форсӣ паҷӯиши ҷашмасро анҷом додааст, мавҷудияти ду пасванди «-сор»-ро ҷонибдорӣ намудааст ва онҳоро морфемаи омонимӣ (омоморфема) номидааст [10,80]. Бояд қайд намуд, ки омоморфемаҳо аз рӯйи маъно, вазифа ва пайдоиш аз ҳамдигар тафовут доранд, ки ба пасванди -сор низ ҳос аст. Дар забони адабии тоҷикӣ -сор¹ ва -сор² аз рӯйи ифодаи маъно морфемаҳои гуногун буда, заминаи пайдоишашон низ ягона нест. Пасванди -сор¹ маънии макон ва маҳалли бисёр ва фаровонии ашёро ифода намуда, унсурӣ исмасоз, аксар маврид исми чомеъсоз ба ҳисоб меравад, ки аз ҷониби ағлаби муҳаққиқон зикр шудааст [13,135;6,149;10,186]. Забониносои Ш.Ниёзӣ дар қатори пасвандҳои -зор ва -бор пасванди «-сор»-ро низ ифодагари маънии чомеъ доништааст [8,11]. Дар ин мавқеъ пасванди -сор метавонад муодили пасванди -зор бошад (сангзор – сангсор, намакзор – намаксор, бешазор – бешасор, шохзор–шохсор). Аз ин рӯ, дар хусуси асли ин унсурӣ калимасоз таъба паҷӯишгарон метавон ба бардоште расид, ки пасванди -сор алломорфемаи пасванди -зор буда, ҳар ду пайдоиши ягона доранд [15,127;6,150]. Вале аз лиҳози маҳсулноқӣ дар калимасозӣ доираи пасванди -сор назар ба морфемаи -зор маҳдуд аст. Баррасии маводи забонӣ нишон медиҳад, ки дар забони ҳозираи тоҷикӣ бештар вожаҳои сохтҳои **кӯҳсор**, **ҷашмасор** ва **сангсор** такроран ба қор рафтаанд: Кӯҳистонӣ ба ҳусни табиӣи **кӯҳсор** ба зебоии дилситони сабзаю майсазор он қадар аҳамият намедиҳад, ки шаҳрӣ медиҳад [19,к.2,77]. Кӯҳҳо, обшорҳо, **ҷашмасорон**, ҷӯю дарё, ҷароғоҳу киштзорҳо ҳамаашон зебо! [19,к.2,130].

Унсурӣ калимасозӣ дигарӣ мансуби ҳамин иддаи морфемаҳо пасванди -**лоҳ** маҳсуб меёбад. Пасванди -лоҳ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ барои бунёди теъдоди ками калимаҳо саҳм гузоштааст, аз ин рӯ, ин унсурӣ калимасоз дар манбаъҳои илмӣ ба қатори пасвандҳои бемаҳсул ворид шудааст. Бино ба назари аҳли таҳқиқ пасванди мавриди назар дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ танҳо бо якҷанд калима омада, макон ва фаровонии онҳоро нишон медиҳад, ки ба гунаи зайл қайд шудааст: «Ҳоло ин суффикс дар калимаи санглоҳ ва мумкин аст, боз дар як-ду калимаи дигар бошад» [8,23;13,135]. Мураттибони луғатномаҳо низ зимни тафсири унсурӣ калимасозӣ -лоҳ исми макон ва маънии фаровонӣ бисёрӣ ифода намудани онро ба қайд гирифтаанд. Соҳиби «Ғиёс-ул-луғот» тавзеҳ медиҳад, ки «-лоҳ ба маънии ҷой ва макон, магар бидуни таркиб гуфта намешавад, ҳамчун санглоҳ ба маънии ҷое, ки дар он сангҳо бошад ва девлоҳ ба маънии ҷои девон ва -лоҳ ба маънии

бисёри ва анбӯх низ меояд» [4,ч.2,203]. Ҳамин маънӣ дар шарҳи мураттиби луғатномаи «Деххудо» низ ба дид мерасад: «аз одоти маҳал, ки ба охири калимоте чун намаклох, девлох, санглох, аҳреманлох ва ғ. бипайвандат. Ба маънии анбӯх ва бисёри низ омадааст ва ба ин маънӣ ҳам танҳо гуфта намешавад» [5,ч.13,19515]. Аз рӯи зикри муҳаққиқи «Фарҳанги Чаҳонгирӣ» маълум гардид, ки дар оини нухуми муқаддимаи фарҳанг Ҳусайни Инчу атрофи унсурҳои калимасозии забони тоҷикӣ андешаронӣ намуда, дар қатори пасвандҳои -сор, -зор ва -бор пасванди «-лох»-ро (санглох, девлох, рӯдлох) низ ифодагари маънии бисёри ва анбӯҳӣ шуморидааст [12,46].

Дар хусуси этимологияи ин унсури калимасоз аҳли таҳқиқ дар як назар нестанд. Дар бархе аз пажӯҳишҳо асли он туркӣ дониста, бо пасванди туркии -лоқ дар вожаҳои қишқоқ, отлоқ ва тарлоқ ҳамвазифа маънидод шудааст [9,216;10,185]. Вале шарҳи А.Деххудо дар луғатномааш дигартар аст ва ӯ менависад, ки «-лох» шабеҳи «-лик»-и туркон аст дар қавмлик, дошлик ва ҷуз он дар ҳамин алфоз ба ҷои коф дар бархе лаҳҷаҳои ӯзарӣ -луқ ва -луғ низ оранд. Ва ҳам шояд -лоқ дар бархе калимоти туркӣ ҳамин -лох бошад, аз қабилӣ ботлоқ [5,ч.13,19515].

Забоншиносии соҳибназар, профессор А.Ҳасанзода зимни омӯзишу баррасии вижаҳои қорбасти мушқаот дар «Маснавии маънавий»-и Ҷ.Балхӣ чанде аз хусусиятҳои калимасозии пасвандҳои нодири забони тоҷикиро муайян намудааст. Аз ҷумла, дар қатори пасвандҳои нодири -у, -бора, -мин унсури калимасозии -лон низ номбар шудааст, ки дар забони ҳозираи тоҷикӣ матрук гардидаанд. Бино ба навиштаи забоншинос, ки дар асоси пажӯҳиши муҳаққиқон ва шарҳи луғатнигорон зикр шудааст, пасванди -лон «мақом ва маҳалли анбӯҳӣ ва бисёрии чизҳо»-ро ифода менамудааст [18,153]. Пас, пасванди -лон бо -лох ҳамвазифа, яъне синоморфема буда метавонад (санглон—санглох, девлон—девлох, намаклон—намаклох). Ба гумони соҳиби луғатномаи «Деххудо» таърихи баромади ин пасванд бо калимаи мустақилмаъноӣ лона ба маънии ҷой, макон рабт дорад [5,ч.13,19572]. Ҳоло дар забони тоҷикӣ яке (-лон) ба гурӯҳи унсурҳои барҳамхӯрда, дигаре (-лох) ба дастаи пасвандҳои маҳдудшуда мансубанд. Пасванди -лон танҳо дар таркиби бархе аз номҳои ҷуғрофӣ, ба монанди Хатлон ва Бағлон [18,153] маҳфуз мондааст унсури калимасозии -лох дар таркиби вожаҳои санглох ва реглох (девлох, рӯдлох, оташлох, аҳриманлох калимаҳои қуҳнашудаанд) боқӣ мондааст. Вожаи санглох дар давраи дури таърихӣ ташаккул ёфта, онро муфасссирон замини саҳти пасту баланди пурсанг, сангистон, сангзор [17,189], замини саҳт, ки чун онро қованд сангҳо бисёр бароянд ва ҷое, ки дар он санги бисёр бошад [4,ч.1,437] тафсир намудаанд ва имрӯз низ ба ҳамин маънӣ дар гардиш аст: Вай аз байни реги **санглох** гузашта, ба обҳои зеризаминӣ ҳамроҳ шуда меравад ва деҳқонони қишқоқ аз вай баҳравар нестанд [19,ч.2,82]. Оби дарё хоболудона суғт мерафт ва дар зери нури офтоб дурахшида ҷашмиро хира қарда, ба **санглохи** соҳил оҳишта-оҳишта бархӯрда, садои базӯр шунидашаванда мебаровард [19,ч.2,122]. Ҷӯй тақрибан ягон сад қадам аз домани кӯҳ тӯл қашида ба як майдончаи пур аз **санглох** баромада дар ҳамон ҷо об байни реги сангҳо даромада мерафт [19,ч.2,79].

Дар хусуси вожаи реглох, ки дар забони насри нависанда Р.Ҷалил ду қарат қорбаст шудааст, аз луғатномаҳои тафсири маълумот пайдо накардем. Тақия ба андешаи забоншинос Р.Ғаффаров, ки «реглох»-ро дар замонаш вожаи нав номидааст [3,117], метавон гуфт, ки нависанда ин унсури луғавиро дар пояи калимаи регзор – замини пур аз рег, биёбони регӣ [17,160], ки дар забони тоҷикӣ мавҷуд ва маъмул аст, бунёд намудааст: Ҳавои дашт лапиш меҳӯрад ва дар болои **реглох** ва **санглохҳо** бичиррос мезад [19,ч.1,128]. Каф ба каф гирифта Пӯлод ва Гулрӯ аз баландии қанори кӯча ба нишебии **реглохи** соҳил тозон фаромаданд [19,ч.2,118].

Ҳамин тавр, дар забони тоҷикӣ шаклгирии калимаҳои нав тавассути пасвандҳои маъмул буда, унсурҳои калимасоз дар бунёди вожаҳои нав нақши намоён доранд. Пасвандҳои

калимасоз аксаран сермаъно буда, дар доираи ташаккули исмҳои гуногунмаъно дар бунёди исмҳои ҷомеъ низ саҳми назаррас доранд. Тавре маълум гардид, унсурҳои калимасозии -зор,-сор ва -лох бо созмон додани исмҳои ҷомеъ дар захираи луғавии забони адабии тоҷикӣ ғановати тоза зам намудаанд. Маврид ба зикр аст, ки дар созмонёбии исмҳои ҷомеъ иктидори вожасозии пасвандҳо ҳамгун набуда, яке сермахсул, дигаре каммахсул аст ва танҳо бо сохтани ду ё се исми ҷомеъ иктифо намудааст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Айнӣ С. Ёддоштҳо. Қисми 1,2 / С.Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 1990. – 352 с.
2. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷ.1. Фонетика ва морфология. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356 с.
3. Фаффоров Р. Забон ва услуби Раҳим Ҷалил / Р.Фаффоров. – Душанбе: Дониш, 1966. – 226 с.
4. Ғиёсуддин М. Ғиёс-ул-лугот (таҳияи матн бо пешгуфтор, мулҳақот, тавзеҳот ва феҳристи А.Нуров) / М.Ғиёсуддин. – Душанбе: Адиб, ҷ.1, 1987. – 480 с.; ҷ.2, 1988. – 416 с.
5. Деҳхудо А. Лугатнома. Дар 16 ҷилд / А.Деҳхудо. – Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи Донишгоҳи Техрон, 1377. – С. 1–23911.
6. Касимов О.Х. Деривация в «Шахнаме» Абдулкасима Фирдавси / О.Х.Касимов. – Душанбе, 2009. – 185 с.
7. Мирзоев К. Дарди шиқ. Повест ва ҳикояҳо / К.Мирзоев. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 336 с.
8. Ниёзӣ Ш. Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ / Ш.Ниёзӣ. – Сталинобод: АФССР, 1954. – 50 с.
9. Основы иранского языкознания. Новоиранские языки: западная группа, прикаспийские языки. – Москва: Наука, 1982. – 572 с.
10. Пейсиков Л.С. Очерки по словообразованию персидского языка / Л.С.Пейсиков. – Москва: Изд. МГУ, 1972. – 200 с.
11. Расторгуева В. С. Основы иранского языкознания. Среднеиранские языки / В.С.Расторгуева. – Москва: Наука, 1981. – 544 с.
12. Рауфов Х. «Фарҳанги Ҷаҳонگیرӣ» ҳамчун сарчашмаи лексикографияи тоҷику форс / Х.Рауфов. – Душанбе: Дониш, 1973. – 192 с.
13. Рустамов Ш. Исм / Ш.Рустамов. – Душанбе: Дониш, 1981. – 219 с.
14. Рустамов Ш. Калимасозии исм дар забони адабии ҳозираи тоҷик / Ш.Рустамов. – Душанбе: Дониш, 1972. – 76 с.
15. Саймиддинов Д. Вожашиносии забони форсии миёна / Д.Саймиддинов. – Душанбе: Пайванд, 2001. – 310 с.
16. Султон М.Ҳ. Мушиклоти забони илм ва истилоҳот / М.Ҳ.Султон. – Душанбе: Дониш, 2015. – 324 с.
17. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибора аз 2 ҷилд). – Душанбе: Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти Рӯдакӣ, 2010 (нашри дувум). Ҷ.1. – 996 с.; ҷ.2. – 1095 с.
18. Ҳасанзода А. Асолати забон ва маҳорати баён / А.Ҳасанзода. – Хуҷанд: Ношир, 2018. – 516 с.
19. Ҷалил Р. Одамони ҷовид / Р. Ҷалил. Қисми 1. – Хуҷанд, 2005. – 230 с. қисми 2. – Хуҷанд, 2004. – 252 с.
20. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н.М.Шанский. – Москва: Просвещение, 1959. – 245 с.

REFERENCES:

1. Aini S. Memories. Part 1, 2 / S. Aini. – Dushanbe: Man-of-Letters, 1990. – 352 pp.
2. Grammar of Modern Tajik Literary Language. Vol. 1. Phonetics and morphology. – Dushanbe: Donish, 1985. – 356 pp.
3. Gafforov R. Rahim Jalil's Language and Style / R. Gafforov. – Dushanbe: Donish, 1966. – 226 pp.

4. Ghiyosuddin M. Ghiyos-ul-lughat (text preparation with a preface, comments, explanations and index by A. Nurov) / M. Ghiyosuddin. – Dushanbe: Man-of-Letters, vol. 1, 1987. –480 pp.; vol. 2, 1988. –416 pp.
5. Dehkhudo A. Dictionary. In 16 volumes / A. Dehkhudo. – Tehran: Publishing and Printing Institution of Tehran University, 1377. –PP. 1–23911.
6. Kosimov O.Kh. Derivation in the “Shah-name” by Abdulqasim Firdavsi / O.Kh. Kosimov. – Dushanbe, 2009. – 185 pp.
7. Mirzoev K. The Pain of Love. Narration and Stories / K. Mirzoev. –Dushanbe: Cognition, 1986. – 336 pp.
8. Niyози Sh. The Noun and the Adjective in the Tajik Language / Sh. Niyози. –Stalinobod: AFSSR, 1954. –50 pp.
9. Grounds of Iranian Linguistics. New Iranian Languages: Western Group, Caspian Languages. – M.: Nauka, 1982. - 572 pp.
10. Peisikov L.S. Essays on Word Formation of the Persian Language / L.S. Peisikov. - M.: Moscow State University Publishing House, 1972. - 200 pp.
11. Rastorgueva V. S. Grounds of Iranian Language. Middle Iranian language / V.S. Rastorgueva. - M.: Nauka, 1981. - 544 pp.
12. Raufov Kh. “Jahangiri’s dictionary” as a Source of Tajik-Persian Lexicography / Kh. Raufov. - Dushanbe: Donish, 1973. - 192 pp.
13. Rustamov Sh. Noun / Sh. Rustamov. - Dushanbe: Donish, 1981. - 219 pp.
14. Rustamov Sh. Noun Word-Building in Modern Tajik Literary Language / Sh. Rustamov. – Dushanbe: Donish, 1972. –76 pp.
15. Saymiddinov D. Word-Building in the Middle Persian Language / D. Saymiddinov. –Dushanbe: Payvand, 2001. – 310 pp.
16. Sultan M.H. Issues of the Language of Science and Terminology / M.H. Sultan. – Dushanbe: Donish, 2015. –324 pp.
17. Explanatory Dictionary of the Tajik Language (in 2 volumes). – Dushanbe: Rudaki Institute of Language and Literature, 2010 (second edition). Vol. 1. – 996 pp.; Vol. 2. –1095 pp.
18. Hasanzoda A. Originality of the Language and Mastery of Expression / A. Hasanzoda. – Khujand: Publisher, 2018. – 516 pp.
19. Jalil R. Eternal People / R. Jalil. Part 1. –Khujand, 2005. – 230 pp.; part 2. –Khujand, 2004. – 252 pp.
20. Shansky N.M. Essays on Russian Word-Building and Lexicology/ N.M. Shansky. –M.: Prosveshcheniy, 1959. – 245 pp.